

DOS ESGRAFIATS SOBRE CERÀMICA AL MUSEU DE RUBÍ

Marc Mayer

Ningú no coneix millor que el Dr. Pere Pericay la importància dels petits testimonis de l'antiguitat. Documents com els que presentem ací han constituït i constitueixen els elements amb els quals, mitjançant un rigor de tots conegut, avança la seva pacient tasca d'iberòleg. Fins i tot el lloc d'origen, Rubí, d'almenys un d'aquests esgrafiats, és familiar a les seves recerques. El paral·lel, però, és purament formal puix que no es tracta d'inscripcions ibèriques sinó llatines que, d'altra banda, no han estat tampoc mai allunyades dels seus afanys.

El primer d'aquests esgrafiats procedeix de Can Fatjó¹. El seu suport és un bocí de ceràmica *sigillata* sudgàl·lica de la forma Drag. 27, de color vermell², i el seu text respon a un *cognomen* ben conegut en el món romà: *MUSA*. Des d'un punt de vista ceramològic, pel que fa a la cronologia³, no podem assenyalar altra cosa que el fet que confirma la

¹ Sobre el jaciment de Can Fatjó, *cf.* J. COLOMINAS ROCÀ, «La necròpolis de Can Fatjó (Rubí)» *AIEC* VI (1915-1920), pp. 599-601, i molt recentment, J. BARBERÀ, «Assaig d'interpretació de les sitges de Can Fatjó», *Museu de Rubí. Butlletí* 1 (juny 1981). Referències al jaciment a M. ALMAGRO-J. de C. SERRA RÀFOLS-J. COLOMINAS, *Carta Arqueològica de Espanya*, Barcelona, Madrid 1945, pp. 165-166.

² F 18 del *Code Expolaire* de A. CAILLEUX-G. TAYLOR. Les dimensions del fragment en la seva posició correcta, són 4 × 4,5 × 0,4 cm.

³ Segons F. Matgenat —a l'entusiasme i la generositat del qual vol correspondre aquest treball— fou trobar el fragment en una sitja que presentava diversos estrats i en el que corresponia al d'aquesta troballa aparegueren diversos fragments d'àmfores, un tros de plat de terra *sigillata marmorata* i un conjunt de 5 bocins més de *sigillata* sudgàl·lica que corresponen, segons hem pogut veure, a les formes decorades Drag. 29 i 29 B i a la forma llisa

datació paleogràfica dins el segle I d.JC. i, concretament, a les portes de l'època flàvia o a la fi dels juli-claudis. *Musa* seria, hem de creure, el propietari d'aquest vas que l'hauria marcat amb un punxó en una escriptura capital cursiva o usual potser una mica arcaïtzant, concretament pel que fa a la *A*⁴. Poc més en podem dir fora que *Musa* és un *cognomen* susceptible d'ésser portat tant per homes com per dones amb una clara preponderància femenina, d'acord amb les dades d'I. Kajanto: 14 homes de front a 174 dones⁵. Cal remarcar, a més, que dels 188 casos registrats al *Corpus Inscriptionum Latinarum*, 110 ho són a Roma amb una preponderància de la condició ingènua en la proporció de dos a un entre les dones i de gairebé 4 a 1 en el cas dels homes. Si hem de creure les estadístiques, qui hauria marcat aquest vas seria una dona de condició ingènua, fet que ens ve recolzat per la presència a Hispània de 7 casos d'aquest *cognomen*, tots de dones de condició lliure⁶ dels quals els tres més propers són de Tarragona⁷: *Domitia Musa*, *Caecilia Musa*, *Valeria Musa*, el primer de lectura poc segura i el darrer en grec. Cal afegir, a més, un esgrafiament sobre ceràmica d'Empúries⁸.

Es tracta, doncs, d'ambients no gaire allunyats de Rubí i ens indica una relativa freqüència d'ús del *cognomen*, del qual tenim aquí un nou testimoni que enriqueix l'onomàstica de la zona.

Més interessant des d'un punt de vista literari és un esgrafiament amb punxó realitzat abans de la cocción a la part superior d'una nansa de cerà-

Drag, 24/25, els tres identificables. Si unim els testimonis veurem que com la *marmorata* sembla no arribar als flavis i que els altres fragments de sudgàlica poden centrar-se a l'època de Claudi, l'horitzó cronològic queda prou coherent si considerem que la Drag, 27 del bocí que ens ocupa, quan presenta, com es el cas, una curvatura propera al quart de cercle, cotespon a la primera època de la seva aplicació a la sudgàlica, evolucionant a la segona meitat del segle I.

⁴ Sobre aquest tipus d'escriptura, *cf.* J. MALLON, *Paléographie romaine*, Madrid 1952, pp. 61-73; J. MALLON-R. MARICHAL-J. PERRAT, *L'écriture latine de la capitale romaine à la minuscule*, Paris 1939, esp. làms. 4-6; G. CENCETTI, *Lineamenti di storia della scrittura latina*, Bologna 1954, pp. 60-66; molt útil P. BATLLE HUGUET, *Epigrafia latina*, Barcelona 1963², pp. 8-17. Una bibliografia molt completa a J.O. TJADER, «Considerazioni e proposte sulla scrittura latina nell'età romana», *Paleographica Diplomatica et Archivistica. Studi in onore di Giulio Batelli*, Roma, 1979, vol. I, pp. 31-60, amb un estat de la qüestió crítica i precisions de la terminologia de designació.

⁵ I. KAJANTO, *The Latin Cognomina*, Helsinki-Helsingfors 1965, pp. 216; cal indicar, però, la influència grega d'aquest teofòric, *ibidem*, p. 53.

⁶ *CIL* II 90, *ILER* 3384, Beja; *CIL* II 1453, *ILER* 2799, Lora; *CIL* II 6267 a, *ILER* 838, Tereña; *CIL* II 2658, *ILER* 4726, Astorga.

⁷ *CIL* II 4392, *ILER* 4953, *RIT* 628; *CIL* II 4359, *RIT* 459; *RIT* 684.

⁸ E. RIPOLL-F. MARTÍ, «Notas amputitanas», *Ampurias* XXX (1968), p. 289.

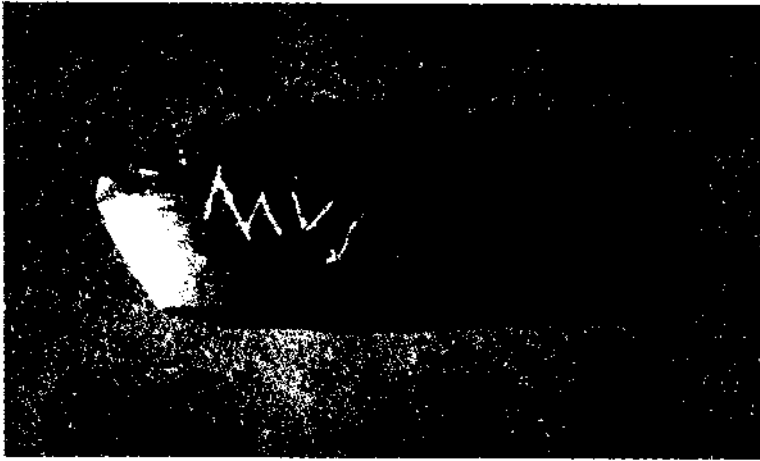

Figura 1.

Figura 2.

mica de color marró-vermell clar⁹ amb abundosa mica com a esgreixador; correspon a un tipus de nansa amb apèndix horitzontal de secció aplatada per a recolzament del polze, que presenta bisells laterals i acaba en tres dents, un perdut totalment, que s'obren en corona. Aquesta forma correspon a una copa, més o menys alta, de doble nansa de la qual tenim paral·lels al recull de M. Vegas i fou molt abundosa dins el tipus de la ceràmica de parets fines on, a més, és molt freqüent l'aparició de lletres en aquest sortint de la nansa¹⁰.

La cronologia, en tractar-se d'aquest tipus de ceràmica, és de precisió difícil, si bé es pot tenir en compte l'abundància de la forma a l'època juli-clàudia, la qual cosa recolza la datació paleogràfica que ens porta sens dubte al segle I d.J.C., bé que pugui ésser més antiga: tota l'època augusta¹¹. El paral·lel de la rajola d'Itàlica (*CIL* II 4967, 31) amb els primers versos de l'Eneida ens convida a tenir una certa prudència en la datació¹².

Des d'un punt de vista paleogràfic és interessant la presència de dues *B* de les conegudes com («à panse à gauche», ben estudiades per J. Mallon i de cronologia adient a la nostra proposta¹³. Cal remarcar també la grafia de les dues *E*, la primera incompleta amb grafia de dos trets verticals paral·lels freqüent en aquest tipus d'escriptura. Sembla que en el trencat que segueix el primer tret de la *E* de *bibe*, es poden veure restes de la incisió del segon tret, però no ens atrevim a afirmar-ho; el que sí podem assegurar és el fet que el tret que uneix els dos trets de la *E* de *et* a la segona línia és adventici, la qual cosa és perfectament visible amb ma-

⁹ D 43 del *Code Expolaire*, cit. Les dimensions del fragment són 4,7 × 3,5 × 0,9 cm. Per a nanses semblants: M. VEGAS, *Ceràmica común romana del Mediterráneo occidental*. Barcelona, 1973, figs. 26-27.

¹⁰ C.M. VEGAS, *Ceràmica común romana del Mediterráneo occidental*, Barcelona 1973, tipus 33-34, figs. 26-27. Per a l'evolució d'aquesta forma com a derivada de la imitació dels prototipus metàl·lics, v. F. MAYET, *La céramique à parois fines dans la Péninsule Ibérique*, Paris 1975, p. 42; *cfr.* la forma IX (pp. 42-44, pl. XIV-XV) i els núms 118-120 d'*Asta Regia* que pertanyen a nanses semblants amb decoració de lletres que poden fins i tot reproduir noms mitològics, com és el cas d'un fragment de Cosa. *Cfr.* M.T. MARABINI, «The Roman Thin Walled Pottery from Cosa (1948-1954)», *American Academy Rome Memoirs* XXXII (1973), tipus XXIX i A. CARANDINI, «La ceramica a pareti sottili di Pompei e del Museo Nazionale di Napoli», *L'instrumentum domesticum di Ercolano e Pompei, Quaderni di Cultura materiale*, 1, Roma 1977, p. 27, lám X, 22 per a la situació cronològica dins els juli-claudis.

¹¹ *Cfr.* nota 4 i esp. J.O. TjÄDER, «Considerazioni...», pp. 45-60 per a la possibilitat de cronologia més tardana.

¹² J. MALLON, *Paléographie romaine*, pp. 63-64, 176 i lám. VII, 2.

¹³ J. MALLON, *Paléographie romaine*, pp. 32-35 i 42-47; crítica a J.O. TjÄder, «Considerazioni...», pp. 56-57.

crofotografia, on es fa palesa la diferència de fondària, l'absència de pàtina a l'interior i la diferència de gravat. Pel que fa a les altres lletres coincideixen amb les grafies i *ductus* que coneixem per d'altres testimonis especialment pompeians: la *P* presenta dues formes, la *O* és petita i angular, i la *A* sense barra central de forma molt actuària com també ho és la *R*.

Heus ací el text:

BIBE
ET PRO
PINA

que podríem traduir: «beu i passa la copa», «beu i invita», o bé «beu i brinda».

No ens manquen paral·lels del conjunt del text o d'una part. Les invitacions a beure, gravades en copes i vasos, són freqüents. Disposem, doncs, d'un relatiu *corpus*, fins i tot a les inscripcions pompeianes¹⁴, la qual cosa no minva l'interès d'aquest testimoni que ens confirma i situa en una tradició¹⁵, tot essent el primer exemple hispànic.

Només enterboleix el que hem dit la imprecisió d'origen d'aquest document, que ingressà al Museu de Rubí amb una part de la col·lecció Roure i pot, en conseqüència, procedir de qualsevol dels llocs on treballà en Joan Roure i Esteve o d'una troballa casual, d'una adquisició o d'un donatiu. De tota manera, no cal oblidar que el seu àmbit habitual de recerca fou Rubí i el seu entorn¹⁶.

El Museu de Rubí custodia encara un bon grapat de notícies desconegudes per als estudiosos, de les quals donem aquí una petita mostra limitada al que es coneix amb llenguatge epigràfic com *instrumentum domesticum*, que en la seva modèstia reserva moltes vegades, com ara és el cas, informacions gens menyspreables que el nostre homenatjat, Pere Pericay, sap apreciar com ningú.

¹⁴ CIL IV 1679, cfr. J. MALLON, *Paléographie romaine*, p. 42 i lám. IV. 2 V; també nota següent.

¹⁵ *ThLL* II, s.v. *bibo* (Münscher), cols. 1959-1968, esp. cols. 1960-1961, amb testimonis de CIL IV, suppl. 3494 a, CIL III 6009, 2, i sobretot exemples de CIL XIII. Cal remarcar l'exemple més proper al nostre de CIL XI 6710, 16: *Antonia dulcis bibbet, propina*, en una *ampulla* de vidre que és amb els recipients de fang el suport habitual d'aquest tipus d'inscripcions.

¹⁶ P. BOSCH I GIMPERA, «Joan Roure i Esteve», *Revista de Catalunya*, 15 de novembre de 1938, pp. 487-490.